

RELACIJE FAKTORA KOMUNIKACIJE U OBITELJI I POREMEĆAJA U PONAŠANJU DJECE

Josipa Bašić
Antonija Žižak

Izvorni znanstveni članak

Fakultet za defektologiju
Sveučilišta u Zagrebu

UDK: 376.5

Sažetak

Ovaj rad ima za cilj utvrđivanje relacije između komunikacije u obitelji (karakteristike obiteljskog interpersonalnog sistema, interpersonalnog cirkulariteta, interpersonalnih odnosa, interpersonalne komunikacije, interpersonalnog prilagođavanja) i ponašanja djece starijeg osnovnoškolskog uzrasta. Komunikacija u obitelji i ponašanje djece promotreni su kroz perceptivni ugao same djece.

Metodom faktorske i kanoničke korelacione analize utvrđeni su skupovi tri para kanoničkih faktora koji opisuju povezanost područja komunikacije u obitelji i ponašanje djeteta. Utvrđena je veza između tradicionalno-suvremene obitelji i formalne socijaliziranosti djece, otvoreno-suvremene obitelji i efikasne socijalizacije djece, te obitelji s poremećenom komunikacijom i neefikasne socijaliziranosti djece.

1. UVOD

Naša dosadašnja istraživanja relacija obiteljskih karakteristika i ponašanja djece uglavnom su se svodila na utvrđivanje veza između socioekonomskog statusa obitelji, sociopatoloških pojava u obitelji, te odnosa između roditelja i poremećaja u ponašanju djece (Jašović, 1971; Mejovšek, Horga i Momirović, 1974; Dobrenić, Poldrugrač, Singer, 1975; Bujanoivić-Pastuović, Mejovšek i Uzelac, 1984). Samo rijetko ušlo se u utvrđivanje odnosa između roditelja i djece s poremećajima u ponašanju (Bašić, 1985). Većina tih istraživanja samo su svojim parcijalnim dijelom ušla u utvrđivanje i komentiranje obiteljskog komuniciranja koje obuhvaća kako komunikaciju između

roditelja, tako i komunikaciju između roditelja i djece. Međutim, u našim uvjetima do sada nisu vršeni pokušaji istraživanja kojima je osnova "sistematska paradigma u okviru systemske i cirkularno odnosne psihodinamike koja pristupa čovjeku i njegovom ponašanju u okviru njegovog interpersonalnog sistema, interpersonalnog cirkulariteta, interpersonalnih odnosa, interpersonalne komunikacije i interpersonalnog prilagođavanja" (Brajša, 1986. str. 2). U tom smislu promatra se i obitelj kao specifičan interpersonalni sistem koji ima svoje systemske, cirkularne, odnosne, komunikacijske, adaptacijske i psihodinamske karakteristike.

Prema Brajši (1990) interpersonalnu

komunikaciju u obitelji, u razvoju djeteta od rođenja do kraja adolescencije, karakterizira u početku prisilnost, nedemokratski odnos, komunikacija s nametnutim partnerom, a kasnije ona postaje slobodna, prihvaćena i to s izabranim partnerom. Iz razloga što je ta komunikacija duga, teško se prekida, dijete je internalizira, pretvara u sastavni dio vlastite interpersonalne stvarnosti. U odnosu na to kvaliteta i način komunikacije u obitelji procjenjuje se dosta važnom upravo u životnom razdoblju djeteta i adolescenta.

2. CILJ ISTRAŽIVANJA I HIPOTEZA

U skladu s naznakama teoretskog modela interpersonalne komunikacije u obitelji osnovni cilj ovog rada usmjeren je utvrđivanju veza između prostora ovako shvaćene komunikacije u obitelji i ponašanja djece starijeg osnovnoškolskog uzrasta.

U radu je postavljena samo jedna hipoteza prema kojoj je poremećaje, u kvaliteti i kvantiteti komunikacije u obitelji, moguće povezati s poremećajima u ponašanju djece starijeg osnovnoškolskog uzrasta.

3. METODE RADA

3.1. UZORAK ISPITANIKA

Uzorak ispitanika čini 484 učenika, obaju spolova, sedmih i osmih razreda osnovnih škola u gradu Zagrebu, uključenih slučajnim izborom.

3.2. UZORAK VARIJABLI

Varijable u ovom istraživanju pokrivaju dva ispitivana prostora: komunikaciju u obitelji i ponašanje djece.

Upitnik komunikacije u obitelji (KUO)

konstruirali su P. Brajša, M. Mejovšek, J. Bašić i A. Žižak. Njime je pokriveno pet osnovnih područja obiteljske interpersonalne dinamike (150 varijabli) prema P. Brajši:

1. karakteristike obiteljskog interpersonalnog sistema,
2. karakteristike obiteljskog interpersonalnog cirkulariteta,
3. karakteristike obiteljskih interpersonalnih odnosa,
4. karakteristike obiteljske interpersonalne komunikacije,
5. karakteristike obiteljskog interpersonalnog prilagođavanja.

Procjena metrijskih karakteristika Upitnika komunikacije u obitelji pokazala je da taj mjerni instrument ima sasvim zadovoljavajuću pouzdanost i valjanost.

Upitnik o ponašanju djece (PON, 58 varijabli) konstruirao je V. Kovačević s intencijom utvrđivanja manifestnog ponašanja u različitim situacijama u kojima se nalazi populacija učenika.

Oba upitnika popunjavali su sami učenici kroz svoj perceptivni ugao, odnosno na temelju samopercepcije i samoiskaza vlastitog ponašanja.

3.3. METODE OBRADJE REZULTATA

Za realizaciju postavljenog cilja u obradi podataka, koja je vršena u Sveučilišnom računskom centru u Zagrebu po programima PCOMPA, TRICH I CANGAN, primjenjena je faktorska i kanonička korelacijska analiza. Faktorska analiza upotrebljena je u oba promatrana prostora za utvrđivanje latentnih dimenzija. Kanonička povezanost utvrđena je na razini

latentnih dimenzija između komunikacije u obitelji i ponašanja djece.

4. RELACIJE FAKTORA KOMUNIKACIJE U OBITELJI I PONAŠANJA UČENIKA

U strukturalnom pristupu bilo kog kompleksnog fenomena, utvrđivanje relacija između pojedinih elemenata promatrane strukture predstavlja višu razinu ulaska u bitno sagledavanje doprinosa pojedinih elemenata cjelini.

U tu svrhu korištena je jedna od najčešćih multivarijatnih metoda - kanonička korelaciona analiza. Kao prvi set varijabli pojavljuju se faktori drugog reda komunikacije u obitelji², a kao drugi set varijabli javljaju se faktori prvog reda iz prostora ponašanja djece³.

Izolirana su ta tri statistički značajna para kanoničkih faktora koji svaki na svoj poseban način zajedno ukazuju na povezanost ovih dvaju promatranih prostora.

Tabela 21

Kanoničke korelacije

	koeficijent kanoničke determinacije	koeficijent kanoničke korelacije	Q
1	.45574	.67509	.00000
2	.24272	.49267	.00000
3	.11078	.33284	.00000
4	.03583	.18928	.09951
5	.01361	.11667	.66577
6	.00086	.02932	.98250
7	.00001	.00250	.95729

² Primjenom Upitnika - KUO iz 150 manifestnih varijabli ekstrahirano je 7 značajnih orthoblique faktora II reda. Oni su imenovani kako slijedi: OBQKUO1 - neodržavanje obitelji pod svaku cijenu OBQKUO2 - demokratski odnosi u obitelji OBQKUO3 - izbjegavanje komunikacije u obitelji OBQKUO4 - neiskrena komunikacija u obitelji OBQKUO5 - održavanje zajedništva obitelji OBQKUO6 - površni odnosi u obitelji OBQKUO7 - poremećeni odnosi u obitelji. Na osnovu pouzdanosti ekstrahiranih faktora II reda moguće je pretpostaviti realnu egzistenciju prvog, drugog, trećeg i četvrtog faktora. Drugim riječima, za procjenu komunikacije u obitelji najmerodavnija je procjena neodržavanja obitelji pod svaku cijenu, demokratskih odnosa, izbjegavanja komunikacije i njene neiskrenosti

³ Primjenom Upitnika PON iz 58 manifestnih varijabli dobiveno je 7 orthoblique faktora ponašanja učenika. To su: OBQPON 1 - socijaliziranost u skladu s očekivanjima za dob OBQPON 2 - odsutstvo interesa OBQPON 3 - preddelinkventno i delinkventno ponašanje OBQPON 4 - neuspjeh u školi OBQPON 5 - otpor prema autoritetima OBQPON 6 - formalna nedisciplina OBQPON 7 - percepcija lošeg stanja u sredini Usmjerenosti ovih faktora kao i njihovom povezanošću, uočava se postojanje različitih kategorija faktora. Samo prvi orthoblique faktor nosi pozitivan predznak jer opisuje ponašanja djece koja su u skladu s očekivanjima srećine za određenu (ispitivanu) životnu dob. Svi ostali orthoblique faktori imaju negativan predznak, odnosno ukazuju na prisustvo odstupanja na planu ponašanja u različitim područjima.

Tabela 22

Struktura kanoničkih faktora u prostoru orthoblique faktora komunikacije u obitelji

Faktori	CAN 1	CAN 2	CAN 3
OBQKOM 1	-.06	.75	-.09
OBQKOM 2	.66	.54	-.24
OBQKOM 3	-.85	-.04	-.48
OBQKOM 4	-.33	-.53	-.40
OBQKOM 5	.55	.02	-.17
OBQKOM 6	.16	-.58	.42
OBQKOM 7	-.36	.26	.32

Tabela 23

Struktura kanoničkih faktora u prostoru orthoblique faktora ponašanja učenika

Faktori	CAN 1	CAN 2	CAN 3
OBQPON 1	.55	.29	-.29
OBQPON 2	-.38	.01	-.88
OBQPON 3	-.37	-.37	.35
OBQPON 4	-.12	-.84	-.18
OBQPON 5	-.81	.18	.07
OBQPON 6	-.66	-.20	.09
OBQPON 7	-.72	-.20	.22

U prostoru faktor komunikacije u obitelji prvi par kanoničkih faktora definiran je pozitivnim doprinosom faktora demokratskih odnosa u obitelji (OBQKOM 2) i faktora održavanja zajedništva obitelji (OBQKOM 5) i negativnim doprinosom grupe faktora koje definiraju izbjegavanje komunikacije u obitelji (OBQKOM 3), poremećene odnose u obitelji (OBQKOM 7) i neiskrenu komunikaciju (OBQKOM 4). Očito je da se time definira grupa obitelji koja obiteljsko zajedništvo gradi na kvalitetnoj participaciji svih njenih članova bez prisutstva nekih komunikacijskih smetnji tipa odbijanja komunikacije, neiskrenosti i uopće

poremećenih odnosa.

U istom paru prvi kanonički faktor u prostoru ponašanja definiran je negativnim doprinosom faktora otpora prema autoritetima (OBQPON 5), percepcije lošeg stanja u sredini (OBQPON 7) i formalne nediscipline (OBQPON 6) kao i pozitivnim doprinosom faktora socijaliziranosti u skladu s očekivanjima za dob (OBQPON 1).

Time je bitan doprinos kvalitetne komunikacije u obitelji dobroj socijalizaciji djece još jednom znanstveno potvrđen. To je moguće interpretirati na nekoliko razina. Dopuštanje djetetu da učestvuje u

obiteljskom životu, koji se temelji na podržavanju zajedništva njegovanju različitosti i samosvjesnosti, doprinosi nesmetanoj socijalizaciji djeteta. Ovakve obitelji su okrenute prihvaćanju novoga pri čemu se eventualni sukobi i problemi pojedinih članova ne rješavaju kaznom, kritikom ili bilo kakvim uskraćivanjem ljubavi, sigurnosti, vrijednosti, slobode, zabave i drugih primarnih psiholoških potreba svakog člana obitelji. To je svojevrsan dokaz poznatoj istini (Krech, Crutchfield, 1980, Rot, 1983, Fulgosi, 1985) da je obiteljska zajednica primarni kreator odnosa prema autoritetima, disciplini te načinu percipiranja vanjskog svijeta.

Time se, s druge strane, potvrđuju poznata mišljenja o obitelji kao važnom činiocu prevencije društveno neprihvatljivog ponašanja mladih. U takvoj obitelji paralelno se odvijaju neki procesi važni za socijalni razvoj mladih članova. Osim formiranja identiteta, koji ima svoj pozitivno progresivni nesmetani tok, ovdje se pojavljuje obitelj i kao kreator modela uspješne komunikacije sa svijetom unutar i izvan obitelji.

Strukturiranost drugog para kanoničkih faktora čini se centralnim prostorom u rasvjetljavanju novog značaja obiteljske zajednice za socijalizaciju njenih mladih članova. Naime, u prostoru faktora komunikacije u obitelji ovaj par kanoničkih faktora određen je pozitivnim doprinosom faktora neodržavanja obitelji pod svaku cijenu (OBQKOM 1), faktora demokratskih odnosa u obitelji (OBQKOM 2), te negativnim doprinosom faktora površnih odnosa u obitelji (OBQKOM 6) i neiskrene

komunikacije (OBQKOM 4). Uvidom u strukturu faktora potvrđuje se mogućnost postojanja nekog novijeg tipa obitelji u kojoj, uz posebnost načina i modela komuniciranja, ostaje dovoljna odgovornost na svakom pa tako i najmlađem članu obitelji. Zajedništvo u takvim obiteljima, koliko god da je značajno, ne gleda se kao svetinja nego kao mogućnost boljeg zadovoljavanja potrebe svih članova obitelji. Ukoliko ona to prestaje biti na stvarnoj a ne formalnoj razini, mogućnost za njeno raskidanje je otvoreno i čini se ne traumatično za mlade članove obitelji.

To potvrđuje i struktura ovog kanoničkog faktora u prostoru ponašanja djece. Njime se definira skupina djece koja nisu neuspješna u školi (OBQPON 4), ne manifestiraju ni preddelinkventne niti delinkventne oblike ponašanja (OBQPON 3), a postigli su dovoljnu razinu socijaliziranosti za svoju dob.

Ono što jest bit ovog kanoničkog faktora, za razliku od prvog kanoničkog para faktor, čini se leži, između ostalog, u podatku da u slučajevima ovih obitelji ima otpora prema autoritetima, a nema prisutstva formalne nediscipline i percepcije lošeg stanja u sredini. To upućuje na razmišljanje da obitelj iz koje dolaze ovakva djeca ne funkcionira po modelu koji zahtijeva striktnu autoritete na nekoj formalnoj razini (tradicionalnoj), što logično rezultira većom slobodom mladih ljudi u suprotstavljanju autoritetima u sekundarnoj sredini. To je vrlo značajna spoznaja koja tumači da nepostojanje autoriteta u klasičnom smislu nužno ne "proizvodi" onaj tip neprihvatljivih oblika ponašanja (neuspjeh u školi i delinkvencija) koji se u

tradicionalnom odgoju smatraju neprihvatljivim, ali se njegovo ne javljanje izgrađuje autoritativnim pristupom.

Naravno da ova spoznaja može imati niz praktičnih implikacija, kako za uvjete obiteljskog života tako i za sve ili za cijelu lepezu uvjeta u kojima društvo, odnosno svijet odraslih, ima potrebu staviti autoritet kao ideju voditelju u radu s mladim ljudima. Očito je da trebamo neku zamjenu za klasični autoritet u odgoju.

Trećim parom kanoničkih faktora ulazi se u prostor koji u području komunikacije u obitelji, odnosno u području ponašanja djece, "proizvodi" neki vid patološke strukture. U prostoru faktora komunikacije u obitelji tome pridonose negativno aspektirani faktori izbjegavanja komunikacije (OBQKOM 3) i neiskrene komunikacije (OBQKUO 4), te pozitivno usmjereni faktori površnih odnosa u obitelji (OBQKOM 6) i poremećenih odnosa u obitelji (OBQKOM 7). Ova sprega poremećenih i površnih odnosa upozorava na istovremeno postojanje stanovite specifične i iskrene komunikacije, koja ima i specifičnog odraza na ponašanje djece.

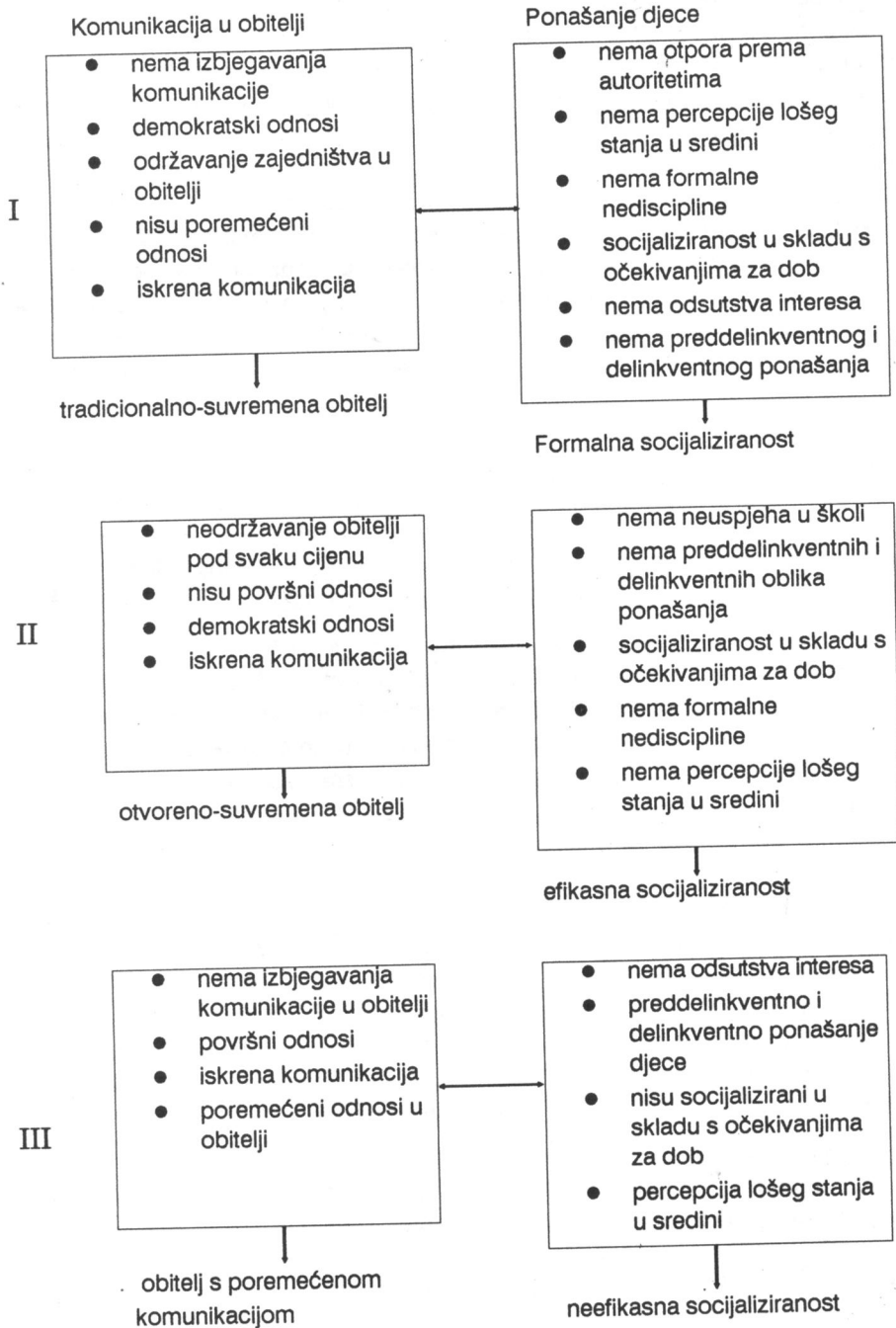
U tom smislu definiran je i treći kanonički faktor u prostoru ponašanja djece. Faktor odsutstva interesa djeteta (OBQPON 2), koji je u visokoj negativnoj korelaciji s ovim faktorom govori o potencijalima djeteta koji se mogu razviti (hobiji) i u takvim obiteljskim uvjetima, ali se mogu i

kanalizirati u negativno područje i manifestirati kroz preddelinkventno i delinkventno ponašanje (OBQPON 3). Sve to slabi mogućnost da ovu djecu možemo smatrati dobro socijaliziranom (OBQPON 1).

Istina neka su ranija istraživanja (Jašović, 1971, 1978, Bašić, 1985) ukazala na važnost kvalitete odnosa u obitelji za nastavak društveno neprihvatljivog ponašanja. Međutim, u tim se istraživanjima o kvaliteti komunikacije u obitelji zaključivalo u pravilu posredno, preko svađa i fizičkih razračunavanja, dok se ovdje dobiva jedna novija spoznaja o važnosti komunikacije obitelji za kvalitet obiteljskih odnosa, a time i za društveno poželjno ponašanje mladih. Time se, zapravo, mogući početak indikacije na djetetov problem (ponašanje) pomaknuo za jednu stepenicu bliže nekim konkretnim intervencijama u obiteljski odgoj djece. U preventivnom smislu to prije svega ukazuje na potrebu obraćanja ozbiljne pažnje upoznavanju i mjerenju komunikacijskih procesa u obitelji. Za to bi možda između ostalog, i doprinos ovog rada mogao biti značajan, u smislu promoviranja mjernog instrumenta (Upitnik - KUO), koji bi bio praktičan i lako primjenjiv.

4.1. Diskusija rezultata

Shematski prikaz relacija orthoblique faktora komunikacije u obitelji i ponašanja djece u tri kanoničke varijable moguće je dati na slijedeći način:

U prvom kanoničkom faktoru komunikacije u obitelji u biti je opisana tradicionalno-suvremena obitelj, odnosno obitelj kakva se u ovom društvenom trenutku očekuje kao najpoželjnija. Takva obitelj očito generira mladu generaciju koju karakterizira formalna socijaliziranost, što je također u skladu s očekivanjima i traženjima socijalnog prostora u kojem mlada generacija živi i djeluje. To se najbolje očituje kroz podatke da se radi o djeci koja u dobi predadolescencije ili adolescencije nemaju karakteristična ponašanja za tu dob, u vidu otpora prema autoritetima ili otpora prema formalnoj disciplini. Znači da je njihovo ponašanje u biti konformističko, kao što to generira i njihova obitelj.

Za drugi kanonički faktor u prostoru komunikacije u obitelji značajno je prisutstvo otvoreno - suvremene obitelji koja svoje funkcioniranje gradi na odgovornosti svakog svog člana. Tako su i djeca u situaciji da se nose i ponašaju u skladu s vlastitom odgovornošću. Tome jasno pridonosi i kvaliteta socijaliziranosti koju pokazuju mladi opisani u ovom kanoničkom faktoru, a u prostoru ponašanja. Ta efikasnost njihovog ponašanja ogleda se kroz njihovu uspješnost u školi što je ujedno i njihov osnovni zadatak i obaveza u toj životnoj dobi. Uspješni u školi, formiraju adekvatnu sliku o sebi (uspješni), ne traže svoju afirmaciju kroz dokazivanja na negativnom polju i ulaskom u neprihvatljive oblike ponašanja.

Trećim kanoničkim faktorom omeđuje se prostor obitelji s poremećenom komunikacijom i prostor ponašanja djece koja se označava neefikasnom socijaliziranošću. Premda se radi o

članovima koji ne izbjegavaju komunicirati, a pri tome su "iskreni", ipak je naglasak na površnim i poremećenim odnosima. Ta konstatacija da se radi o površnim i poremećenim odnosima može ukazivati na činjenicu da obitelj komunicira u nekim nepovoljnim okolnostima koje mogu karakterizirati više svađe i konflikti nego kvalitetno rješavanje problema. U takvim obiteljima roditelji kao modeli nisu garancija uspješnoj socijalizaciji, a poljuljanost odnosa ne omogućava bazičnu sigurnost koja je potrebna djeci ove dobi. Stoga ne začuđuje da se afirmiraju i traže sigurnost izvan obitelji kroz pripadanje "lošem" društvu i manifestiranjem različitih preddelinkventnih i delinkventnih oblika ponašanja. Uz to efekat njihove socijalizacije nije u skladu s očekivanjima za njihovu dob, a njihova uspješnost u školi nije zadovoljavajuća.

Navedeni rezultati upućuju na zaključak o postojanju statistički značajnih veza između prostora komunikacije u obitelji i ponašanja djece. Pri tome su te veze dvojake. S jedne strane imamo (globalno viđeno) obitelj u kojima je komunikacija adekvatna civilizacijskim dostignućima i u kojima se odvija socijalizacija djece na zadovoljavajućoj razini. S druge strane ostaju one marginalne obitelji, u smislu njihove komunikacije i odnosa, u čijem okrilju rastu i razvijaju se nedovoljno socijalizirane mlade generacije koje traže svoj identitet na ne baš uvijek pozitivan način i u pozitivnim socijalnim sredinama.

Karakter komunikacije u tim marginalnim obiteljima označava samo formalno zajedništvo u kojem nedostaje bazične sigurnosti, ljubavi, u kojem nisu jedni drugima važni, u kojem nema oslonca jednih na druge, u

kojem se želi iz takvih obitelji što prije izići, u kojem pojedinac nema dovoljnu zaštitu. Očito je da za funkcioniranje suvremene obitelji nisu bitni samo neki socioekonomski faktori, pa čak ni kvantiteta komunikacijskih tokova, nego više njihova kvaliteta. U tom smislu valja razmišljati o učenju kvalitetne komunikacije, jer je teško pretpostaviti da roditelji svjesno idu u nekvalitetnu komunikaciju, vjerojatnije je da to rade iz neznanja. Faktor znanja je vrlo bitan naročito

u komunikaciji s djecom koja, kao i roditelji, u sve složenijim uvjetima života trebaju oslonac upravo u tom suptilnom području života na koje bi se moglo djelovati učenjem. To nije ni novo ni nepoznato, pogotovo ne u svjetskim razmjerima (Gordon, 1983), a čini se i daleko humanije ponuditi roditeljma znanje (vid društvene intervencije u obiteljski život) nego neke druge u pravilu drastičnije intervencije u intimu obitelji.

5. LITERATURA

1. Bašić, J. (1985.): Diferencijalna analiza strukture stavova roditelja prema djeci s poremećajima u ponašanju kojoj su izrečene vanzavodske odnosno zavodske odgojne mjere. Disertacija. Fakultet za defektologiju, Zagreb.
2. Brajša, P. (1986.): Teoretski koncept za istraživanje kvalitete obiteljskog života uvezi utjecaja na pojavu poremećaja u ponašanju djece i omladine. Zavod grada Zagreba za socijalni rad, Zagreb.
3. Brajša, P. i dr. (1990.): Relacije činioca komunikacije u obitelji i poremećaja u ponašanju djece. Zavod grada Zagreba za socijalni rad (u štampi).
4. Bujanović-Pastuović, R., M. Mejovšek i S. Uzelac (1984.): Tok školovanja maloljetnih delinkvenata u Zagrebu. Sveučilišni računski centar, Zagreb.
5. Dobrenić, T., V. Poldrugáč i M. Singer (1975.): Porodične prilike maloljetnih delinkvenata. Defektologija, 1, 3-30.
6. Fulgosi, A. (1985): Psihologija ličnosti. Školska knjiga, Zageb.
7. Gordon, T. (1983.): Trening veće učinkovitosti za učitelje. Svetovalni center za otroke, mladostnike in starše, Ljubljana.
8. Jašović, Ž. (1971.): Porodična atmosfera i kriminalitet maloljetnika. Osvrti 4. Savez društava defektologa Jugoslavije, Beograd, 142-154.
9. Jašović, Ž. (1978.): Kriminologija maloletničke delinkvencije. Naučna knjiga, Beograd.
10. Krech, D., R.C. Crutchfield (1980.): Elementi psihologije. Naučna knjiga, Beograd.
11. Mejovšek, M., A. Horga i K. Momirović (1974.): Kanoničke relacije socioloških karakteristika i efikasnosti resocijalizacije u postpenalnom razdoblju. Defektologija, 1-2, 93-118.
12. Rot, N. (1983.): Osnovi socijalne psihologije. Zavod za udžebenike i nastavna sredstva, Beograd.

RELATIONS BETWEEN THE FACTOR OF COMMUNICATION IN THE FAMILY AND THE BEHAVIORAL DISTURBANCES IN CHILDREN

Summary:

The purpose of this paper was to estimate the relations between communication in the family (characteristics of the family interpersonal system, interpersonal relations, interpersonal communication, interpersonal adjustment) and behaviour in older primary school children. Family communication and children's behaviour were observed through children's perceptions.

Factor and canonic correlation analysis estimated clusters of three pairs of canonic factors describing the link between the area of communication in the family and child's behaviour. The link between the traditional-modern family and the formal socialisation of children, open-modern family and the efficient children's socialisation and the family with disturbed communication and inefficient socialisation of children.